

исследования / Н.П. Ничипоренко, В.Д. Менделевич // Психологический журнал. – 2006. – Т. 27, № 5. – С. 50–59.

12. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности / В.А. Петровский. – Ростов н/Д : Феникс, 1996. – 512 с.

13. Петровский А.В. Психология неадаптивной активности / А.В. Петровский. – М. : Горбунок, 1992. – 224 с.

14. Рихальська О.Г. Психосемантична модель життєтворчої антиципації особистості / О.Г. Рихаль-

ська // Психологія та соціальна робота. – 1999. – № 7. – С. 27–32.

15. Регуш Л.А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего / Людмила Александровна Регуш. – СПб : Речь, 2003. – 352 с.

16. Сумина Н.Е. Взаимосвязи антиципационной состоятельности с личностными свойствами и их влияние на семейные взаимоотношения / Н.Е. Сумина // Психология. – Пермь, 2008, №14. – С. 14-17.

17. Фейгенберг И.М. Видеть – предвидеть – действовать / И.М. Фейгенберг. – М. : Знание, 1986. – 160 с.

УДК 159.922.4

СПЕЦИФІКА КОМУНІКАТИВНИХ НАСТАНОВЛЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ, ВІРМЕНСЬКОЇ, АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ

Ламаш І.В., к. психол. н.,
доцент кафедри соціології та психології
Харківський національний університет внутрішніх справ

Стогній Д.І.,
слухач магістратури
Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті подано результати дослідження комунікативних настановлень молоді на прикладі різних етнічних груп. З'ясовано особливості вияву завуальованої та відкритої жорстокості, обґрунтованого негативізму, негативного особистого досвіду спілкування та схильності до буркотіння в українській, азербайджанській, вірменській й польській молоді. Отримані дані дають змогу рекомендувати використання в роботі з молоддю виховних і корекційних програм, спрямованих на оптимізацію навичок міжособистісного спілкування в контексті міжетнічної взаємодії.

Ключові слова: етнічні групи, комунікативні настановлення, міжетнічна взаємодія, настановлення, молодь.

В статье представлены результаты исследования коммуникативных установок молодежи на примере различных этнических групп. Установлены особенности проявления завуалированной и открытой жестокости, обоснованного негативизма, отрицательного личного опыта общения и склонности к брюзжанию в украинской, азербайджанской, армянской и польской молодежи. Полученные данные позволяют рекомендовать использование в работе с молодежью воспитательных и коррекционных программ, направленных на оптимизацию навыков межличностного общения в контексте межэтнического взаимодействия.

Ключевые слова: этнические группы, коммуникативные установки, межэтническое взаимодействие, молодежь.

Lamash I.V., Stogniy D.I. SPECIFICITY OF COMMUNICATIVE ATTITUDES OF UKRAINIAN, ARMENIAN, AZERBAIJANI AND POLISH YOUTH

The article presents the results of the study of communicative attitudes of young people on the example of various ethnic groups. The peculiarities of manifestation of veiled and open cruelty, grounded negativism, negative personal experience of communication and inclination towards grumbling in Ukrainian, Azerbaijani, Armenian and Polish youth are revealed. The data obtained make it possible to recommend the use of educational and correctional programs aimed at optimizing interpersonal skills in the context of interethnic interaction in working with young people.

Key words: ethnic groups, communicative attitudes, interethnic interaction, attitudes, youth.

Постановка проблеми. Проблеми між-етнічної взаємодії в сучасній науці є сьогодні актуальним предметом дослідження. Цьому сприяє низка обставин, які визначаються передусім процесами глобалізації,

що відбуваються у світі. У свою чергу, процеси глобалізації зумовлюють взаємопроникнення культур, створюють передумови для великої кількості прямих та опосередкованих міжетнічних контактів. У зв'язку з

цим в умовах постійної міжкультурної взаємодії різних етнічних груп актуальною стає проблема оптимізації міжетнічних відносин. Варто підкреслити, що міжетнічна взаємодія являє собою феномен, який багато в чому визначає не тільки власне етнічні процеси, а й активно пов'язаний з усіма сферами життєдіяльності людини. У ході такої взаємодії суб'єктів, які належать до груп із різними цінностями, настановленнями, очікуваннями, виявляються відмінності в інтерпретаціях різноманітних життєвих реалій. Щоб подібні відмінності не перешкождали виникненню позитивних соціальних зв'язків між представниками різних етнічних груп, суб'єкти міжетнічної взаємодії мають бути налаштовані на розуміння і прийняття своєрідності іншої культури. Психологічний настрій людей на міжетнічні контакти можна розглядати через соціально-психологічні настановлення, котрі набувають етнічної специфіки через засвоєння правил життя в певному соціумі, тих очікувань, які соціум адресує особистості, включаючи її в різні соціальні інститути, тим самим регулюючи її соціальну активність.

Під етнічними настановленнями розуміється готовність особистості сприймати ті чи інші явища етнонаціонального життя й міжетнічних взаємин і, відповідно до цього, діяти певним чином у конкретній ситуації. Етнічні настановлення фокусують у собі переконання, погляди, думки людей щодо історії та сучасного життя їхньої етнічної спільності та взаємозв'язків з іншими народами й людьми інших національностей. Етнічні настановлення закріплюють ставлення до явища (традицій), об'єкта (мови, фольклору) або виду спілкування (ділового, сімейного, дружнього, сусідського). Особливе значення етнічні настановлення набувають у невизначених і конфліктних ситуаціях як найбільш емоційних.

На думку науковців, найбільш чутливим з погляду активного формування системи суб'єктивних значень етнічної ідентичності є період із 17 до 25 років. Виходячи із цього, можемо сказати, що саме молодь є тією віковою групою, яка є найбільш сприйнятливою як до розбіжностей, пов'язаних з етнічними питаннями, так і до формування уявлень, спрямованих на врегулювання й стабілізацію міжетнічної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку ХХ століття Д. Узнадзе дав визначення настановленням: «Настановлення є цілісним динамічним станом суб'єкта, станом готовності до певної активності, станом, який зумовлюється двома факторами: потребою суб'єкта й відповідною об'єктивною ситуацією». Після

того, як був відкритий феномен аттитюду, почався своєрідний «вибух» у його дослідженні. Виникло кілька різних тлумачень аттитюду, багато суперечливих його визначень. Г. Олпорт написав оглядову статтю з проблеми дослідження аттитюду й у систематизованому вигляді ці поняття мали такий вигляд – аттитюд розумівся всіма так: 1) певний стан свідомості та нервової системи; 2) виражає готовність до реакції; 3) організований; 4) на основі попереднього досвіду; 5) надає направляючий і динамічний вплив на поведінку [1].

На думку К. Левіна, це виникнення в суб'єкта прагнення до якогось предмета, що набуває в цілісному зв'язку «потреба-ситуація» певну валентність. У свою чергу, О. Леонтьєв стверджує, що це поведінка суб'єкта після опредмечування його потреби. О. Асмолов висуває таку діалектичну формулу: в генетичному плані (в плані походження) діяльність передуює настановленням, так як останні формуються в діяльності суб'єкта, проте в актуальному плані (як часто кажуть психологи, у функціональному генезі) настановлення передують діяльності й визначають її. О. Асмолов запропонував також свою класифікацію настановлень:

1) перший тип – смислові настановлення (пов'язані з діяльністю загалом, із її мотивами й смислами. Постійна готовність ученого до отримання інформації про явище, котре його цікавить, – хороший приклад подібних настановлень);

2) другий тип – цільові настановлення (готовність суб'єкта здійснювати певні дії відповідно до обраної ним мети (які б мотиви не стояли за вибором цієї мети). Про ці настановлення не можна сказати, що вони є повністю несвідомими: суб'єкт дає собі звіт у тій цілі, яку поставив перед собою, й у своїй готовності досягти цю мету. Проте навіть усвідомлювані настановлення призводять до неконтрольованого спотворення образів ситуацій, у яких людина виявляється);

3) третій тип – операціональні настановлення (співвідносяться з операціями як підструктури діяльності, що відповідає умовам здійснення дій).

Можна виділити ще один тип настановлень (сенсорні та моторні), які «налаштовують на роботу» окремі органи нашого тіла, наприклад, певна готовність м'язового апарату руки до взяття того чи іншого предмету, фокусування погляду на близьку чи далеку відстань тощо. Так як ці процеси, що забезпечуються різними фізіологічними структурами, вирішують завдання орієнтування суб'єкта у світі, тому вони можуть

бути предметом розгляду й у психологічній науці [6].

М. Х'юстон визначає функції настановлень:

- функція пізнання (дає нам змогу дізнатися про об'єкти й події в нашому оточенні);
- функція пристосування (допомагає досягати позитивних результатів та уникає негативних);
- функція соціальної ідентичності (пов'язано із самовираженням і соціальною взаємодією) [8].

Центральним моментом функціонування настановлень є оцінювання взаємодії індивіда з навколишнім світом через систему його настановної регуляції.

Отже, настановлення – психологічна тенденція, що виявляється в оцінюванні деякої приватної сутності з відомою часткою схвалення чи несхвалення. Наставовлення є неусвідомлюваними. Істотним у відносинах людини, що відрізняє її від тварини, є її свідомість. Саме несвідомість настановлень є важливою характеристикою, що робить настановлення засобом і методом вивчення несвідомого людини.

Наставовлення виявляють себе й у комунікативній сфері. Комунікативна настанова особистості, за словами В. Бойко, являє собою готовність реагувати на ті чи інші типи партнерів по взаємодії певним чином, що зумовлено наявними в неї досвідом спілкування, оцінками та переживаннями їх сутності, поглядів і поведінки [4].

За визначенням В. Бойко, комунікативна настанова особистості визначається як кліше реагування, звичка відповідати певним способом на знайомі життєві ситуації, повторювані соціальні явища й типи людей. Комунікативна настанова є носієм психічної енергії та економить наші психічні та фізичні ресурси, також вони мають досить потужний інформаційно-енергетичний заряд [3].

Для «запуску» пружини необхідна лише наявність подразника, зазвичай це партнер по комунікації вже відомого типу, який відповідає нашій свідомості, і саме в той момент у пам'яті відбувається порівняння й особистість автоматично відтворює заготовлене кліше реагування.

Треба зазначити, що настанова виконує важливу роль: вона зберігає психічні та фізичні ресурси особистості. З'явившись уперше, свідомість починає використовувати її завжди у відповідь на відомі життєві обставини, соціальні явища, ділові ситуації, типи партнерів тощо.

Дослідженням комунікативних настановлень і їх аспектів займаються багато сучасних учених і дослідників, зокрема

Т. Константинова, яка вивчала проблему комунікативної взаємодії лікаря з хворими, О. Белавіна, котра досліджувала комунікативні настановлення підлітків із різним рівнем інтелекту, а також С. Зайцева, М. Галаков, М. Х'юстон та інші.

Останніми роками комунікативні настановлення вивчалися у контексті проблеми навчально-професійної самореалізації (Н. Каньоса, 2015), комунікативної компетентності (М. Пророк, 2015), культури спілкування (О. Чепелюк, Р. Федорищак, 2016), професійної (С. Чуприна, 2016) і комунікативної культури (К. Галацин, 2016), внутрішньоособистісних конфліктів (І. Власенко, 2016), міжетнічної (Л. Залановська, 2016) і комунікативної толерантності (І. Данченко, 2017), комунікативних здібностей (О. Панасенко, Ю Черепова, 2017).

Разом із цим варто зауважити, що етнічна специфіка комунікативних настановлень, зокрема, у молодіжному середовищі залишається недостатньо вивченою.

Постановка завдання. Мета статті – представлення результатів дослідження особливостей комунікативних настановлень вірменської, української, азербайджанської та польської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибірку становлять 80 осіб віком 17–18 років. У першу групу ввійшло 20 представників вірменської молоді, у другу – 20 представників української молоді, у третю – 20 азербайджанців, у четверту – 20 поляків.

У дослідженні використана методика діагностики комунікативних настановлень (В. Бойко), яка призначена для виявлення насамперед негативних комунікативних видів настановлень особистості стосовно інших осіб. До таких видів настановлень належать завуальована жорстокість у стосунках з оточуючими, в судженнях про них; відкрита жорстокість у взаєминах з іншими; бурчання, тобто схильність робити необґрунтовані узагальнення негативних фактів у галузі взаємин із партнерами й у спостереженні за соціальною дійсністю. Крім цього, методика дає змогу виявити обґрунтований негативізм у судженнях про людей і негативний особистий досвід спілкування з оточуючими [5].

Для математико-статистичного аналізу отриманих результатів використано t-критерій Стьюдента для незалежних груп.

Методика діагностики комунікативної настанови, запропонована В. Бойком, дає можливість визначити наявність і ступінь вираженості негативних комунікативних настановлень, що відображають готовність недоброзичливо ставитися до більшості

оточуючих. Такі настановлення формуються під впливом несприятливого досвіду людської взаємодії, а також унаслідок яскраво виражених емоцій негативного спектра.

Як зазначає В. Бойко, настановлення бувають позитивними та негативними.

Позитивні настановлення до людей – це готовність особистості доброзичливо ставитися до більшості оточуючих. Вони формуються під впливом вдалого в основному особистого досвіду взаємодії з іншими, внаслідок позитивних переживань та оцінок більшості життєвих епізодів спілкування.

Негативні настановлення, у свою чергу, відображають готовність недоброзичливо ставитися до більшості оточуючих. Вони формуються під впливом несприятливого досвіду людської взаємодії, а також унаслідок яскраво виражених емоцій негативного спектра.

Комунікативні настановлення суб'єктивні за своєю природою, бо засновані на знаннях, переживаннях, оцінках і спонуканнях самої особистості.

Суб'єктивізм настановлень багаторазово збільшується, коли знання особистості про людей сумнівні або помилкові, переживання досвіду спілкування з партнером неглибокі або поверхові, оцінки на адресу оточуючих нейтральні або негативні, а спонукання висловити настановлення до них усвідомлено маскуються чи несвідомо придушуються особистістю. Але сама особистість, як правило, ні про що не здогадується: ні про наявність у себе певних настановлень, ні тим більше про ступінь їх суб'єктивності або об'єктивності.

Аналіз результатів дослідження дав змогу виявити специфіку комунікативних настановлень у представників вірменської, української, азербайджанської та польської молоді.

За шкалою «Завуальована жорстокість стосовно людей, у судженнях про них» зафіксоване пониження показника в першій групі – $12,4 \pm 1,15$ ($p \leq 0,05$), тобто представники вірменської молоді є більш схильними приховувати й пом'якшувати свої негативні оцінки та переживання з приводу більшості оточуючих, на відміну від представників української ($14,05 \pm 1,01$), азербайджанської ($14,10 \pm 0,63$) і польської ($14,35 \pm 0,79$) молоді.

Показник за шкалою «Відкрита жорстокість у ставленні до людей» у першій групі становить $22,7 \pm 2,19$, у другій групі – $29,8 \pm 2,04$, у третій групі – $31,35 \pm 1,69$, у четвертій групі – $19,50 \pm 1,23$. Зафіксовано пониження показника в групі представників польської молоді, тобто представники польської молоді порівняно з представ-

никами азербайджанської молоді мають більш низьку схильність до виявлення відкритої жорстокості, показники між групами представників української та азербайджанської молоді не мають вірогідних відмінностей, також установлено вірогідне підвищення показника в другій групі порівняно з першою ($p \leq 0,05$), тобто представники української молоді більш схильні не приховувати й не пом'якшувати своїх негативних оцінок і переживань з приводу більшості оточуючих: висновки про них різкі, однозначні й зроблені, можливо, назавжди, ніж представники вірменської молоді.

Представники української молоді порівняно з групою вірменської молоді демонструють значуще підвищення показника за шкалою «Обґрунтований негативізм у судженнях про людей» ($3,3 \pm 0,25$ проти $2,2 \pm 0,24$, $p \leq 0,01$), що відбивається в об'єктивно зумовлених негативних висновках про деякі типи людей та окремі сторони взаємодії. Азербайджанці мають більш високий показник за цією шкалою порівняно з вірменами ($3,0 \pm 0,27$ проти $2,2 \pm 0,24$, $p \leq 0,05$), тоді як представники польської молоді демонструють більш низький показник, ніж група представників азербайджанців ($3,0 \pm 0,27$ проти $2,90 \pm 0,22$, $p \leq 0,05$).

За шкалою «Буркотіння» зафіксовано пониження показника в групі представників польської молоді ($4,65 \pm 0,62$) порівняно з групами представників вірменської ($5,30 \pm 0,62$), української ($5,95 \pm 0,55$) та азербайджанської ($5,80 \pm 0,47$) молоді. Тобто українці, азербайджанці та вірмени більше, ніж поляки, схильні робити необґрунтовані узагальнення негативних фактів у галузі взаємин із партнерами й у спостереженні за соціальною дійсністю.

За шкалою «Негативний особистий досвід спілкування з оточуючими» не виявлено вірогідних відмінностей між групами вірменської ($12,35 \pm 1,03$), української ($13 \pm 1,16$) та азербайджанської молоді ($13,90 \pm 0,74$), тоді як у групі польської молоді показник за цією шкалою був вірогідно вищим, показник дорівнював $7,45 \pm 0,91$ ($p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що представникам вірменської, української та азербайджанської молоді більш притаманний позитивний життєвий досвід, який пов'язаний із найближчим колом знайомих і партнерів по спільній діяльності, порівняно з поляками.

Отже, у дослідженні комунікативних настановлень вірменської, української, азербайджанської та польської молоді визначені такі особливості:

- за шкалою «Завуальована жорстокість стосовно людей і в судженнях про них» зафіксовано вірогідне пониження показни-

ка в групі вірменської молоді. Це свідчить про те, що представники української, азербайджанської та польської молоді більше схильні завуальовано висловлювати свої негативні думки й почуття стосовно інших;

- за шкалою «Відкрита жорстокість у ставленні до людей» отримано вірогідне пониження показника в представників польської молоді порівняно з іншими трьома групами, тобто вони менш схильні до демонстрування вираженої жорстокості – завуальованої або відкритої. У свою чергу, зафіксовано вірогідне підвищення показника в групі азербайджанської молоді порівняно з групами представників українців і вірменів;

- за шкалою «Обґрунтований негативізм у судженнях про людей» зафіксовано підвищення показника в групі української молоді порівняно з групою вірменської молоді. Також не виявлено відмінностей між показниками за цією шкалою між групами української та азербайджанської молоді й між поляками та азербайджанцями;

- виявлено підвищення показника за шкалою «Буркотіння» в представників української молоді, на відміну від групи польської молоді, що відтворює більшу схильність українців робити необґрунтовані узагальнення негативних факторів у сфері взаємин із партнерами. Серед груп вірменської, української та азербайджанської молоді вірогідних відмінностей не виявлено;

- визначено вірогідне пониження показника за шкалою «Негативний особистий досвід спілкування з оточуючими» в групі представників польської молоді порівняно з іншими групами. Так само не зафіксовано відмінностей між показниками груп вірменської, азербайджанської та української молоді.

На думку І. Арзуманян, настановлення на відкриту жорстокість у спілкування породжує негативний відклик з боку оточуючих, що знижує ефективність міжособистісного спілкування та задоволеність його процесом і стає підґрунтям для накопичення негативного досвіду міжособистісної взаємодії. Це створює коло, у якому відкрита жорстокість і негативний досвід загострюють одно одне [2].

А. Скок у дослідженні соціально-психологічних умов формування комунікативної толерантності у викладача визначає позитивну комунікативну настанову як цілісний динамічний стан суб'єкта спілкування, який характеризується позитивним самоставленням, готовністю до конструктивних виявів активності щодо партнерів і процесу спілкування. На її думку, це пов'язано з психологічним переживанням їхньої (викладачів) соціальної та особистісної цінності.

Дослідниця наголошує, що комунікативні настановлення можуть набути характеру негативних за умови гіпертрофованості окремих складників. За даними, які нею отримані, протиріччя та порушення балансу між складниками комунікативної настанови є перешкодою для ефективної міжособистісної взаємодії [7].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, отримані в дослідженні результати дають змогу стверджувати, що для вірменської молоді менш характерною є схильність частіше та інтенсивніше висловлювати свої негативні оцінки й переживання з приводу більшості оточуючих. Представники азербайджанської молоді не приховують і не пом'якшують свої негативні оцінки з приводу більшості оточуючих. Схильність робити обґрунтовані негативні висновки щодо партнерів по комунікації більш притаманна для молодих українців. Представники польської молоді не мають схильності до узагальнення негативних фактів у галузі взаємин. Негативний особистий досвід спілкування з оточуючими більш притаманний представникам азербайджанської молоді.

Полікультурне середовище, сформоване в процесі міжнаціональної взаємодії, покликане виробити в людині тенденції до різнобічного розвитку, до повноцінного розвитку особистості в сучасних умовах глобалізації.

Отримані в дослідженні дані дають змогу рекомендувати використання у вітчизняній системі освіти виховних і корекційних програм, спрямованих на оптимізацію навичок міжособистісного спілкування сучасної молоді в контексті міжетнічної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Г.М. В поисках новой парадигмы: традиции и старты XXI века / Г.М. Андреева // Социальная психология в современном мире / под ред. Г.М. Андреевой, А.И. Донцова. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 372 с.
2. Арзуманян И.Г. Неудовлетворительные коммуникативные потребности как фактор снижения психологической устойчивости личности / И.Г. Арзуманян // Вестн. СПбГУ. Серия «Психология. Социология. Педагогика». – Вып. 2. – Ч. 11. – С. 51–57.
3. Асмолов А.Г. О соотношении понятия установки в общей и социальной психологии / А.Г. Асмолов, М.А. Ковальчук // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии / под ред. Г.М. Андреевой, Н.Н. Богомоловой. – М. : Изд-во МГУ, 1977. – С. 143–163.
4. Бойко В.В. Психоэнергетика : [учебное пособие] / В.В. Бойко. – СПб. : Издательский дом «Питер», 2016. – 416 с.
5. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : [учебное пособие] / Д.Я. Рай-

городский. – Самара : Издательский Дом «БАХРАХ», 1998. – 672 с.

6. Соколова Е.Е. Введение в психологию : [учебник для студ. высш. учеб. заведений] / Е.Е. Соколова // Общая психология. – М., 2005. – 350 с.

7. Скок А.Г. Соціально-психологічні умови формування комунікативної толерантності у викладача вищо-

го навчального закладу : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / А.Г. Скок ; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2007. – 23 с.

8. Хьюстон М. Введение в социальную психологию : [учебник для студентов вузов] / М. Хьюстон ; пер. с англ. под ред. проф. Т.Ю. Базарова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 622 с.

УДК 159.923:316.6

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «АСЕРТИВНІСТЬ»

Мойсеєнко В.В.,
аспірант кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет

У статті подано аналіз теоретичних підходів до визначення поняття асертивності в різних наукових контекстах. Розглянуто асертивну поведінку і структурні компоненти асертивності.

Ключові слова: асертивність, асертивна поведінка, впевненість, особистісна характеристика, структурні компоненти.

В статье представлен анализ теоретических подходов к определению понятия асертивности в различных научных контекстах. Рассмотрено асертивное поведение и структурные компоненты асертивности.

Ключевые слова: асертивность, асертивное поведение, уверенность, личностная характеристика, структурные компоненты.

Moysenko V.V. THEORETICAL ANALYSIS OF SCIENTIFIC APPROACHES OF THE RESEARCH OF "ASERTIVITY" AND ASERTIVUS BEHAVIOR

The article gives an analysis of theoretical approaches to the definition of the concept of asertivity in various scientific contexts. Assertive behavior and structural components of assertiveness are considered.

Key words: assertiveness, assertive behavior, confidence, personality characteristic, structural components.

Постановка проблеми. Феномен асертивності є відносно новим поняттям у психології, яке використовується для характеристики особистісних властивостей людини. Натепер у психологічній науці зміст цього поняття залишається нечітким. У зв'язку з цим аналіз цього феномена на основі філософських і психологічних підходів і концепцій особистості є вельми актуальним. Отже, дослідження та аналіз наявних підходів до визначеної проблеми дасть змогу систематизувати наукові наробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психологічної літератури показав, що проблема асертивності привертала увагу вчених із кінця XIX століття. Її вивченням займалися А. Адлер, Р. Альберті, А. Бандура, Е. Берн, Дж. Вольпе, У. Джеймс, Ф. Зімбардо, А. Лазарус, А. Сальтер, Дж. Сміт, Е. Шостром, М. Еммонс та інші. У вітчизняній психології до цієї проблеми зверталися Б. Ананьєв, Л. Божович, Ф. Василюк, В. Гарбузов, Є. Дубровіна, С. Ковальов, С. Максименко, А. Прихожан,

В. Ромек, О. Федосенко, В. Шаймієва. Вивчення різних аспектів асертивної поведінки особистості здійснено в працях Н. Ануфрієвої, Г. Балла, Є. Головахи, О. Донченко, М. Савчина, В. Татенка, Т. Титаренко та інші.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз теоретичних джерел щодо розгляду й систематизації наукових підходів до вивчення поняття «асертивність».

Виклад основного матеріалу дослідження. Асертивність є складним утворенням, що характеризується своєрідністю структури, змістовними й практично дієвими якісними характеристиками. Поняття асертивності перегукується з достатньо розробленим у вітчизняній і зарубіжній психології феноменом, таким як упевненість. Вона передбачає наявність суб'єктивної установки на самого себе, соціальної готовності та здатності адекватно реалізовувати власні прагнення. Упевнена поведінка не означає придушення агресивних почуттів, вона сприяє редукції агресив-